

חק לישראל

המבואר

עוז והדר

בראשית

בראשית - תולדות

עם הוספות חשובות

פניני אור החיים • ספר מצוות ה' • שלחן ערוך הרב

עם ביאור לפי סדר השנה עם פסקי משנ"ב

מדורות גאלדבערגער

©
כל הזכויות שמורות
לממלכת התורה "עוז והדר"
Rabbi Y. Leifer
8 Truman Ave.
New Square, N.Y. 10977

היות ומושקע במהדורה חדשה זו הון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל ע"פ הזכויות בכל המדינות אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה כולל העתקה חלקית מספר זה, וכן אין לתרגם או לאכסן במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל חלק שהוא מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס ובהוספות. ואין הספר נמכר אלא על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדין. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

נדפס על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת

הארות והערות יתקבלו בברכה
ת.ד. 9359 בית שמש
פקס: 03-5423180
office@oz-vehadar.com

הפצה והזמנות: 'היכלי תורה'

באירופה:	באר"ב:	בארץ ישראל:
tel. 44-191-430-0333	tel. (718) 437-0054	טל. 02-9924603
fax. 44-191-430-0555	fax. (718) 437-3514	פקס. 03-5435884

עיצוב כריכה ושערים:
ג. ויסקופף

רש"י

בראשית ברא. אין המקרא הזה אומר אלא דרשני כמו שדרשוהו רבותינו זכרונם לצרכה (צ"ר א ב), בשביל התורה שנקראת ראשית דרפו (משלי ט טב), ובשביל ישראל שנקראו ראשית פְּזוּאָתָהּ (ירמיה ג א). ואם זאת לפרשו כפשוטו כך פרשהו, **בראשית** זריאת שמים וארץ והארץ הימה מהו וזהו **ומשך ויאמר אלהים יהי אור.** ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו, שאם בא להורות כך, היה לו לכתוב 'בראשונה ברא את השמים' וגו', שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק למיזה שלאחריו, כמו פְּרָאֵשִׁית מְמַלְכֶת יְהוּקִים (שם טו א), ראשית מְמַלְכָתוֹ (להלן י א), ראשית דְּגַנְךָ (דברים יט ד). אף כאן אתה אומר **בראשית ברא אלהים** וגו' כמו **בראשית** פְּרֹא, ודומה לו פְּחֻלַת

רש"י

דְּפָר ה' פְּהוֹשֶׁעַ (הושע א ט), כלומר, תחלת דבורו של הקדוש צרוך הוא צהושע ויאמר ה' קל הוֹשֶׁעַ וגו'. ואם תאמר להורות בא שאלו תחלה נבראו ופירושו **בראשית** הכל ברא אלו, ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים מיזה אחת, כמו פי לא סָגַר דְּלִמֵי בְּטָנִי (איוב ג ט), ולא פירש מי הסוגר, וכמו יִשָּׂא אֶת חֵיל דְּמִשְׁקָךָ (ישעיה ט ד), ולא פירש מי ישאנו, וכמו אִם יִחְרוֹשׁ צַבָּקִים (עמוס ו יט), ולא פירש אם יחרוש אדם בצבקים, וכמו מְגִיד מִרְאשֵׁית אֶחָרִית (ישעיה מו ט), ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר. אם כן תמה על ענמך שהרי המים קדמו שהרי כתיב (פסוק ג) **ורוח אלהים מרחפת על פני המים**, ועדיין לא גילה המקרא (בסידור הקודמים והמאוחרים כלום) זריאת המים מתי הימה,

ביאור רש"י

ה' את השמים ואת הארץ היה כך וכך', דהיינו כמו שנתבאר שהוא נמשך לפסוק שלאחריו ובא לספר על בריאת האור. ויש במקרא דוּמָה ז' - תיבה שמתפרשת כאילו ננקדה בצורה אחרת, משום התיבה הדבוקה לה, בפסוק (הושע א ב) 'תְּחִילַת דְּבַר ה' בְּהוֹשִׁיעַ', שאין לפרשו ככתבו 'בתחילת של דיבר', ועל כרחך יש לפרשו כאילו נאמר 'תחילת דְּבַר' ופְּרֹאִימָר, תְּחִילַת דְּבִירוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּהוֹשִׁיעַ הנביא היתה נבואה זו 'ויאמר ה' אֵל הוֹשִׁיעַ וגו'.

ואם תאמר שבכל זאת עדיין אפשר לפרש הפסוק כמשמעו הפשוט שמדבר על סדר הבריאה וְהַזְרוֹת בָּא שְׂאֵלָו [-שמים וארץ] תְּחִילָה לכל הברואים נְבִרָא, וכך פְּרוֹשׁוֹ 'בראשית' הַבִּי' בְּרָא' ה' את אֵלָו - שנפרש את הפסוק כאילו כתוב כאן 'הכל' ותיבת 'בראשית' נסמכת אליה, אלא שהוא מקרא קצר והשמיט את התיבה המובנת מעצמה, ויש לך הרבה מְקַרְאוֹת כאלו שְׂמַקְצְרִים את דְּשׁוֹנָם וּמְמַעְטִים תְּבִיחָה אַחַת, פְּמוֹ שְׂמַצַּנּוּ 'פי לא סָגַר דְּלִמֵי בְּטָנִי' (איוב ג ט) [-כשבאו על איוב יסורים קלל את יום היולדו, על אשר באותו יום לא סגר זה שביכלתו לסגור את דלתי הבטן שממנו נולדתי, שלא אוולר] וְלֹא פִרַשׁ מִי הַפּוֹגֵר, וְכִמוֹ 'ישא את חיל דְּמִשְׁקָךָ' (ישעיה ט ד) [-נבואת נפילת דמשק לפני מלך אשור, שישא אז הנושא את כל נכסי דמשק אל מלך אשור], וְלֹא פִרַשׁ מִי יִשָּׂאנוּ, וְכִמוֹ 'אם יחרוש צבָּקִים' (עמוס ו יט) [-האם יוכל אדם לשנות גרדי עולם ולחרוש עם פְּקָר בסלע הקשה], וְלֹא פִרַשׁ אִם יִחְרוֹשׁ אֲדָם צַבָּקִים, וְכִמוֹ 'מְגִיד מִרְאשֵׁית אֶחָרִית' (ישעיה מו ט) [-כבר מראשית הדבר מגיד הקב"ה מה שיהיה באחריתו], וְלֹא פִרַשׁ מְגִיד מִרְאשֵׁית דְּבַר אֶחָרִית דְּבַר, ואף כאן נפרש שהוא מקרא קצר וכלומר 'בראשית הכל ברא ה' את השמים ואת הארץ. **אם כן** תאמר, הגם שהפסוק יתפרש על נכון, אבל תְּמִיחָה ז' עֲצָמָךְ איך אפשר לומר ששמים וארץ נבראו 'בתחילת הכל' שְׂהֲרֵי הַמַּיִם קְדָמוֹ להם בבריאה. שְׂהֲרֵי פְּתִיב בפרשה זו 'וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם', ואיך יזכיר הכתוב את מציאות המים וְעַדְיָן לֹא גִלָּה הַמְּקַרָּא (בסידור הקודמים וְהַמְּאֻחָרִים פְּלֹס) על בְּרִיאַת הַמַּיִם מִתֵּי הַיָּמָה, ומה נשתנו משאר הנבראים

הכרח לפרש תיבת 'בראשית' עפ"י דרש

בראשית ברא. מכיון שפסוק זה אי אפשר לפרשו ככתבו וכמו שמוכיח רבינו להלן, לכן אין הַמְּקַרָּא הַזֶּה אֹמֵר אֵלָו דְּרִשְׁנֵי - אין הפסוק מלמד כלום, אלא עליך לדרשו בכדי להבינו. ולכן יש לדרשו פְּמוֹ שְׂהֲרֵי שוּדוֹהוּ בְּבוֹתֵינוּ וְזָרוּנָם לְבָרְכָהּ (ב"ר א א), שאין הפסוק בא ללמד סדר הבריאה, אלא לפרש את טעם הבריאה, ומשמעו 'בשביל ראשית ברא אלהים' וגו', וכלומר ששמים וארץ נבראו בְּשִׁבִיל הַתּוֹרָה שְׂנִקְרָאת 'רִאשִׁית דְּרָבִו' (משלי ח כב) [-שהיא קדמה לבריאת העולם], וּבְשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל שְׂנִקְרָאוֹ 'רִאשִׁית תְּבוּאָתָהּ' (ירמיה ב א) [-שהם כמו ראשית התבואה החדשה לפני העומר שאסורה באכילה, שכל האומות שמצרים להם ואוכלים אותם, יתחייבו ותבוא עליהם רעה].

ואם באת פְּרִשׁוֹ פְּפִשׁוּמוֹ - שבא הכתוב לספר על הבריאה ולא לפרש טעמיה, פְּךָ פְּרִשׁוֹהוּ - שפסוק זה נמשך לפסוק שלאחריו וכלומר 'בראשית' בְּרִיאַת שְׂמַיִם וָאָרֶץ 'וְהָאָרֶץ' [-כאשר הארץ] הִיְתָה תְּהוֹ וְבָהוּ וְחִשְׁףָהּ וגו' אז 'ויאמר [-אמר] אֱלֹהִים יהי אור ויהי אור', דהיינו שבא לספר על בריאת האור.

ועל כרחך לֹא בָּא הַמְּקַרָּא הַזֶּה ללמד פְּךָ הַבְּרִיאָה ופשוטו כמשמעו 'בתחילה ברא ה' את השמים ואת הארץ', ובא לֹאִמַר שְׂאֵלָו [-שמים וארץ] קְדָמוֹ להיבדא לפני שאר בריאות. שְׂאֵם בָּא הכתוב הַזְרוֹת על פְּךָ שתחילה נבראו שמים וארץ, הִיְהִי לֹא לְכַתֵּב 'בראשונה ברא את השָׁמַיִם' וגו' ולא 'בראשית', לפי שְׂאֵין לך תיבת 'ראשית' המופיע בַּמְּקַרָּא שְׂאֵינוּ דְּבוּק ונסמך לְתַבְּחָה שְׂהֲאֶחָרִיו ופירושו 'ראשית של דבר זה', פְּמוֹ שנאמר (שם טו א) 'בראשית מְמַלְכֶת יְהוּקִים' דהיינו בתחילת מלוכת יהוּקִים מלך יהודה, וכן האמור בנמרוד 'רִאשִׁית מְמַלְכָתוֹ' (להלן י א) היינו ההתחלה של מלוכתו, וכן 'רִאשִׁית דְּגַנְךָ' (דברים יח ד) היינו הראשית של הדגן, אֵף כָּאן צָרִיךְ לסמוך תיבת 'בראשית' לתיבה שלאחריה, ומאחר שאין לומר 'בראשית של ברא', על כרחך יש לך להוציא את הפסוק מכתבו וְאֵתָה אֹמֵר - מפרש את הכתוב 'בראשית ברא אלהים' וגו' פְּמוֹ - כאילו נאמר **בראשית ברא** דהיינו 'בתחילת בריאת

בראשית ליום ראשון

רש"י

תורה (בראשית א א-ד)

ביאור המקרא

הא למדת שקדמו המים לארץ. ועוד שהשמים מלאש ומים נצראו. על כרחך לא לימד המקרא צסדר המוקדמים והמאוחרים כלום: ברא אלהים. ולא נאמר צרא ה', שנחמלה עלה צמחצנה לצראתו צמדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושפחה למדת הדין, היינו דכתיב (להלן צ ד) ציום עשות ה' אלהים ארץ ושמים (ראה צ"ר יב טו): (צ) תהו ובהו. מהו לשון תמה ושממון, שאדם מוהה ומשתומם על צהו צנה: תהו. אשטוקדישו"ן צלע"ז: בהו. לשון ריקות וצדו: על פני תהום. על פני המים שעל הארץ: ורוח אלהים מרחפת. כסא הכבוד עומד צאור ומרחף על פני המים צרוח פיו של הקדוש צרוך הוא וצמאמרו, כינה המרחפת על הקן, אקוציטי"ר צלע"ז: (ד) וירא אלהים את האור כי טוב

השמים ואת הארץ וכל תולדותיהם, היתה דמות הבריאה כדלהלן: (ב) והארץ היתה תהו ובהו - ריקה ושוממה, והשף היה על פני תהום - על פני המים שעל הארץ, ורוח אלהים מרחפת על פני המים - כסא הכבוד היה עומד באור ומרחף על פני המים:

בריאת האור והבדלתו מהחושך (ג) וירא אלהים ביום הראשון, יהי אור כדי לתקן את הארץ מהחושך שהיתה שרויה בו, ומיד התקיים מאמרו ויהי אור: (ד) וירא אלהים במחשבתו ובחכמתו את האור כי טוב הוא, ואין

נהורא ונהוה נהורא: ד וירא אלהים את האור כי טוב

נהורא ונהוה נהורא: ד וירא אלהים את האור כי טוב

ביאור רש"י

(ב) תהו ובהו. תהו צשון תמה ושמומן -תמיחה והשתוממות], כלומר מקום המתמיה את לב האדם, דהיינו מקום שומם ביותר שצאדם תהוה וקשצתומם על צהו [ההריקות] שצבה. תהו. אשטוקדישו"ן צלע"ז -השתוממות]. צהו. צשון ריקות [ריקות] וצדו - ושממה. על פני תהום. 'תהום' ריבוי מים. וכלומר שעד שנברא האור היה חושך שורר על פני המים שעל הארץ, ואין לפרש שהכוונה לתהום העמוקה שמתחת לארץ, שהרי שם שורר החושך גם לאחר שנברא האור. ורוח אלהים מרחפת. פירוש, כפסא הכבוד עומד בצאור ומרחף [חופף] מ'על פני המים' - נוגע ואינו נוגע, והכתוב מכנהו 'רוח אלהים' לפי שעמידתו היא צרוח פיו שש הקדוש צרוח הוא וקמאמרו, וזהו לשון 'מרחפת' פיונה המרחפת על הקן שעומדת מעל הקן ממש, אך אינה משעינה עצמה עליו, אלא נוגעת ואינה נוגעת. אקוציטי"ר צלע"ז -לכסות].

ביאור תיבת 'ויבדל' עפ"י דרש (ד) וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל. פסוק זה אי אפשר לפרשו כפשוטו, כי מה תלוי זה בזה, וכי מכיון שראה את טובת האור לכן הבדיל בינו לבין החושך. ועוד, הרי האור והחושך מובדלים הם מצד עצמם כי זה הפכו של זה, ומה היא ההבדלה המפורשת בפסוק. ועל כרחך כמו שלמעלה (פסוק א) הוצרכנו לפרש 'בראשית ברא'

שפירש הכתוב את בריאתם, הא צמדת שצקדמו בריאת המים צבריאת הארץ והכתוב מזכיר רק מה שנברא מבריאת שמים וארץ ואילך, ולא מה שנברא קודם לכן. ועוד ראייה שבריאת המים קדמה לבריאת השמים והארץ שהרי השמים עצמם מואש ומים נבראו כמו שנפרש להלן (פסוק ח), ואין יתכן שייבראו קודם המים, הרי שלא יתכן לומר 'בתחילת הכל ברא את השמים ואת הארץ, ועל צרוח לא צמד המים - אין כוונת הפסוק להורות בצמד הבריאה מי הם המוקדמים להיברא ראשונים ומי המאוחרים שנבראו לאחר מכן צלע"ז -כלל], ובא רק לפרש על בריאת האור וכמפורש למעלה.

טעם שהזכיר בבריאה רק שם 'אלהים' ברא אלהים. הזכיר בבריאת העולם רק 'אלהים' שהוא שם המורה על הנהגת העולם במדת הדין ולא נאמר כלל 'ברא ה' שהוא שם המורה על הנהגת העולם במדת הרחמים, וכמו שהזכיר שניהם להלן (ב ד). להגיד שצתהוה על צדה צמחשבה צבראתו רק צמדת הדין - שיהיה כל חוטא נענש מיד על חטאיו, רצה הקב"ה שאין העולם מוקצנב באופן זה, שהרי קלה בגלל עוונות הברואים, לזה הקדים מדת הרחמים ושתפה צמדת הדין - שיהיה הדין נעשה תמיד בדרך הרחמים, שהגם שיעניש את החוטאים ולא יהיה וותרן, אמנם מאריך אפו וממתין להם, הינו דצתיב - וזהו שנאמר להלן (ב ד) 'ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים' - שהזכיר יחד שתי השמות שהם מורים על מדות הרחמים והדין (ראה ב"ר יב טו).

בראשית ליום ראשון

ביאור המקרא

תורה (בראשית א ד-ו)

רש"י

ראוי שימש יחד עם החושך בערבוביא, לפיכך, וַיְבַדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ, וקבע תחום לכל אחד מהם, שהאור ישמש ביום והחושך ישמש בלילה:

(ה) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר -

לזמן של האור בשם יום, וַחֹשֶׁךְ - ולזמן של החושך בשם לַיְלָה. וַיְהִי עֶרֶב ואחר כך וַיְהִי בֹקֶר, וכאשר עברו שניהם נשלם היום האחד [-הראשון] של בריאת העולם:

חיווק הרקיע והבדלת מים עליונים מתחתונים

(ו) וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים בְּיוֹם הַשְּׁנַי עַל הַשָּׁמַיִם שֶׁכֶּבֶר נִבְרָאוּ בְיוֹם הָרִאשׁוֹן וְעַדִּין הֵיוּ לְחַיִּים, וַיְהִי רִקִיעַ בְּתוֹךְ [-באמצע] הַמַּיִם הַמְּקִיפִים אֶת הָאָרֶץ וַיִּתְחַזַּק

וַיְבַדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

ביאור רש"י

בדרך דרש אף בפסוק זה אנו צריכין להודק לדרבנן אגדה שדרשו בו חכמים, שאין כוונת הכתוב להבדלה בין האור לחושך שהוא הפכו, אלא הכתוב מדבר על אור מיוחד שהיה באותו יום, ועליו אומר הכתוב שמכיון וקראו וקראו טוב ואינו קראי [-ראוי] להשתמש בו הרשעים שיהיו בעולם הזה, לכן גזרו והבדילו לצדיקים שיתענגו בו לעתיד לבוא בעולם הבא, ולפי זה יהיה משמעות הכתוב 'וירא אלהים את האור כי' הוא ראוי רק לצדיקים הקרויים 'טוב', ויבדל אלהים את האור בשבילם וגזרו, ובזה נעשה הבדל 'בין' הצדיקים שהם בעלי 'אור', ו'בין' הרשעים שהם בעלי 'חושך' (תניגה יב. ב"ר יא ב). ולפי פשוטו של מקרא - שהכוונה להבדלה בין האור ובין החושך שהוא הפכו - כך פירשנו, קראו [-את האור] כי טוב הוא ולכן אין נראה לו וְלַחֹשֶׁךְ שִׁיְהִיו מְשֻׁמְשִׁים בְּעֶרְבּוֹבִיא בלא זמן קבוע ומסוים אלא זה נדחה מפני זה שלפעמים משמש האור ולפעמים החושך, וקבע לזה [-לאור] תחומו [-גבולו] - זמן המיוחד לשימוש ביום, ולזה [-ולחושך] קבע תחומו [-גבולו] - זמן המיוחד לשימוש בלילה (ראה ב"ר ג ט).

(ו) וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים בְּיוֹם הַשְּׁנַי עַל הַשָּׁמַיִם שֶׁכֶּבֶר נִבְרָאוּ בְיוֹם הָרִאשׁוֹן וְעַדִּין הֵיוּ לְחַיִּים, וַיְהִי רִקִיעַ בְּתוֹךְ [-באמצע] הַמַּיִם הַמְּקִיפִים אֶת הָאָרֶץ וַיִּתְחַזַּק

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לַיְלָה:

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

רש"י

תורה (בראשית א ו)

ביאור המקרא

צין הרקיע למים שעל הארץ. הא למדת שהם תלוים במאמרו של מלך (כ"ג) ויהי מפרש בין מים למים: ואמר יי יהי רקיעא במציעות מים העליונים שיהיו תלוים באויר מעליו למים התחתונים שעל הארץ: (א 7)

ביאור רש"י

בין הרקיע למים התחתונים שעל הארץ. הא למדת שהם תלוים במאמרו וציוויו של מלך (כ"ג) [הקב"ה] (כ"ד א).

רש"י

נביאים (ישעיה מב ה-י)

ביאור המקרא

(ה) האל ה'! צעל הדין וצעל הרחמים: בורא השמים. תחילה כמין פקיע של שמי, ואחר כך נטה ארסם. כדאיתא במסכת חגיגה (כ"ג): וצאצאיה. וזכרה את היוצאים ממנה: נותן נשמה. נשמת חיים: לעם עליה. לכולם נשמה: ורוח. קדושה: להולכים בה. למתהלכים לפניו: (ו) קראתיו. לישעיה הוא אומר: ואצרך. כשיצאתי, זאת היתה מתשצמי שמשך את עמי לזרעתי ולהאיר להם: אף כי נוהגים ישראל כעיוורים שאינם רואים את גבורת ה', ואינם נותנים לב לשוב בתשובה, עם זאת עתיד הוא לגאולם, כדי שלא יפארו הגוים את שם אלהיהם. וכמו שקיים הבטחתו לאברהם לגאול את ישראל ממצרים, כן יקיים דברו לגאול אותם מגלות בבל. (ח) פה אמר האל - בעל הדין, ה' - בעל הרחמים, שהוא בורא השמים ומחדש אותם יש מאין, ונוטיהם כאהל על הארץ, רקע [מרדד ופורש] הארץ להכשירה לשבת עליה, וצאצאיה - הצמחים היוצאים ממנה, נתן נשמה וחיים לעם היושב עליה, וגם רוח קדושה ונבואה לצדיקים ההולכים בה לפניו:

(ו) אומר ה' לישעיה, אני ה' בורא ויוצר הכל, קראתיו אלי לעשותך לנביא בצדק [באמת], ואחזק - ואחזו בידך לתמוך כך למלאות שליחותך, ואצרך - וכבר כשיצרתך לכך היתה כוונתי, ואתנה לברית

ביאור רש"י

(ה) האל ה'. האל' לשון מידת הדין, וה' לשון מידת הרחמים, לומר שהוא גם בעל הדין וגם בעל הרחמים, ובשתי מדות אלו ברא את העולם, שבתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין, וכיון שראה שאין העולם יכול להתקיים במדת הדין לבדה, שיתף עמה מדת הרחמים, שנאמר (בראשית כ ד) 'ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים' (מדרש אגדה בראשית א א): בורא השמים. בתחלה כאשר בראם מאין ליש, היו מתרחבים והולכים כמין פקיע של שמי - צרור חוטים שמהם עושים את השמי, ואחר כך - אחר שבראם גער בהם הקדוש ברוך הוא ונפדה אותם - פרש אותם להיות כאהל, וקראתם במסכת חגיגה (כ"ג): וצאצאיה. הוא ובורא גם את היוצאים וצומח מפנה, אלו הצמחים היוצאים מן האדמה:

נתן נשמה. נשמת חיים כמו שנאמר (בראשית כ ז) 'ויפח באפיו נשמת חיים': לעם עליה. לכל ישראל בשנה: קדושה של נבואה: להולכים בה. רוח נבואה נותן הוא רק למתהלכים לפניו, הדבקים בעבודתו: (ו) קראתיו. נבואה זו עד פסוק ח' לישעיה עצמו הוא אומר, והם דברי ה' שנאמרו לו על שליחותו להתנבא לישראל [ואינם דברי נבואה לישראל]: ואצרך. לשון יצירה, כשיצרתיו, זאת היתה מחשבתו, ולכן יצרתיו, כדי שיוצאתך לברית עם - שתסב את עמי לבריתי - שיקיימו את התורה והמצוות, ותהיה 'לאור גוים' ולקראתם לישראל, ללכת בדרך ה':

ביאור המקרא

נביאים

רש"י

עם - ואתן אותך להשיב את עמי אל בריתי, לאור גוים. כל שבט קרוי גוי לעצמו, כענין שנאמר גוים - ולהאיר את דרך התשובה, לשבטי ישראל הקרואים גוים:

(ו) לפקח עינים עורות שאינן רואות בגבורותי ובמעשי, שיתנו לב לשוב אלי, ובכך להוציא ממסגר הגלות את עמי הנתון שם כמו אסיר, ומבית פלא את ישראל ישבי חשא:

(ח) אני ה', וכך הוא שמי כדרך שהוא נקרא בלשון אדנות, וכאדון המושל בכל, וכבודי הראוי לי, לא אחר לא אתן, ותהלתתי הראויה לי לא אתן לפסילים, ולפיכך אגאל את ישראל מגלותם, כדי שלא יפארו האומות את אליליהם:

(ט) ראו כי ההבטחות הראשונות שהבטחתי לאברהם על גאולת מצרים, הנה באו ונתקיימו, וחדשות שיהיו מעתה שתרדו בגלות בכל ותגאלו משם, אני מגיד לכם מראש, והראשונות יעידו שאף החדשות יתקיימו,

לאור גוים. כל שבט קרוי גוי לעצמו, כענין שנאמר גוים - ולהאיר את דרך התשובה, לשבטי ישראל הקרואים גוים:

עם לאור גוים: אנא יי רביתך

בקשוט ואתקפית בידך ואתקנינך

ואתנינך לקנם עם לניהור עממין:

לפקח עינים עורות להוציא

ממסגר אסיר מבית פלא ישבי

חשא: לפתחא עיני בית ישראל

דאינון פסמן מן אורייתא לאפקא

גלותהון מביני עממא דאינון דמן

לאסירין ולמפרקהון משעבוד

מלפותא דאינון עגינין פאסירי

קבל: ה אני יהוה הוא שמי

וכבודי לאחר לא אתן ותהלתתי לפסילים: אנא יי

הוא שמי ויקרי דאתגליתי עליכון לעם אוחרן לא אתן

ותושבתי לפלחי צלמא: ה הראשונות הנה באו

וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע אתכם:

ובטרם תצמחנה נבואותי, כבר אשמיע אתכם את העתיד להיות:

ביאור רש"י

(ח) הוא שמי. שמי הוי"ה המיוחד לי, הוא מפרש בקשון אדנות, כי אני הוא אדון על הכל, וכו', ומכיון שעלי הבראות שאדון אני, לפיכך את כבודי - את ישראל שאני מתכבד בהם, לשלשון אחר לא אתן, ויהיו עובדי אלילים מושלים בעמי עולמית, ויתהללו בפסיליהם ויאמרו שיד אליליהם רמה:

(ט) הראשונות. הנבואות וההבטחות הראשונות שהבטחתי לאברהם בברית בין הבתרים על גלות מצרים, ואמרת לי 'אני את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וגו', 'ודור רביעי ישבו הנה' (בראשית טו יד, טז):

הנה באו. שמרתי את הבטחתי וקיימתי אותה, שהוצאת את עם ישראל ממצרים בניסים גדולים וברכוש גדול, ועתה הבטחות חדשות אני מגיד לעמי, שהבטחתי להם על גלות שנה שאף שיגלו לבבל עתיד אני לגואלם משם:

לאור גוים. גוים הם שבטי ישראל, כמו שמצינו שכל שבט קרוי גוי עצמו, כענין שנאמר לעקב, כאשר ברכו ה' על לידת בנימין, ומנשה ואפרים העתידים לצאת מיוסף, 'גוי - בנימין] וקהל גוים - מנשה ואפרים] יהיה ממך' (בראשית לה יא):

(ו) לפקח עינים עורות. כדי שתפתח את עיניהם של אלו שהתעוררו עיני שכלם, עד שאינם רואין ומכירים את גבורתי לתת לב לשוב אלי ולקיים את התורה והמצוות:

להוציא ממסגר אסיר. ועל ידי שיתפקחו עיניהם, ויטיבו דרכם, יצאו אסירים ממסגר - מהמקום שהם סגורים ואסורים בו. דבר אחר, 'מסגר' רמז לגלות בכל שהיא כמאסר, והיינו שנשלח הנביא לישראל כדי לפשרם על גלות העתידה לבא עליהם, ולהודיע להם ששופן יצאת ממנה לאחר תום שבעים שנה: